

len bir salgın üzerine Sultan Ebü'l-Cüyüş Nasr tarafından Gırnata'ya (Granada) çağrıldı; bu sırada hastalanan sultanı da tedavi ettikten sonra Kuzey Afrika'ya geçti ve Merakeş'e yerleşti, orada yıllarca hekimlik yaptı. Hayatının sonuna doğru döndüğü Gırnata'da 17 Rebîülevvel 761'de (6 Şubat 1360) vefat etti.

Kırbelyânî'nin günümüze ulaşan tek eseri *el-İstikşâ ve'l-ibrâm fi 'ilâci'l-cirâhât ve'l-evrâm*'dir (nşr. Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tıb ve'l-etıbbâ' fi'l-Endelüsi'l-İslâmiyye* içinde, Beyrut 1988, II, 35-150). *el-Cirâhâtü's-suğrâ* diye de anılan ve bir cerrahî el kitabı mahiyetinde olan eser, Ebü'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin *Kitâbü't-Taşrîf*'inden sonra Endülüs'te kaleme alınan tıp kitaplarının en önemlisi sayılır. Eser üç bölümden (makale) oluşur; bunların birincisi tümörler, ikincisi yara ve kırıklar, üçüncüsü basit ve birleşik ilâçların tümör, yara, yanık ve kırıklarda kullanılışı hakkındadır. Kırbelyânî çalışmasına başlarken oğluna hitap ederek muhtevaya dikkat çeker. Vücutta meydana gelen şişlikler hakkında Galen'in (Câlinûs) yazdıklarından faydalandığını söyler. "Evrâm" başlığını taşıyan ilk bölümde yalnız tümörler ve tedavi yöntemleri değil aynı zamanda bütün iltihap türleriyle ciltte görülen kızartı ve yanıkların teşhis ve tedavileri de ele alınır. İkinci bölüm yaraların meydana geliş sebepleri, kesici, delici ve parçalayıcı aletlerin yol açtığı yaraların tanımı ve tedavi yöntemleri, özellikle kırıkların, ok ve mızrak yaralarının ameliyatında uygulanan usullere dair ayrıntılı bilgiler içermektedir. İlâçları konu alan üçüncü bölümde müellif, basit ve birleşik ilâçların hangi bitki veya hayvanlardan elde edileceğini ve nasıl yapılabileceğini bir farmakolog sıfatıyla açıklar; bu arada kendi tecrübelerinin sonuçlarını anlatarak hekimlere tavsiyelerde bulunur.

Endülüs'te yetişen hekimler arasında Zehrâvî genel cerrah, Kırbelyânî ise tümör, yara ve kırıklar üzerinde uzmanlaştığından özel cerrah olarak nitelendirilmektedir. 1935 yılında H. P. J. Renaud, "Gırnata'da Bir Müslüman Cerrah" başlığıyla yayımladığı makalede Kırbelyânî'nin *el-İstikşâ ve'l-ibrâm*'daki başarılarından söz ederken özellikle "en-nugle" denilen tümörün "phlégmom" olduğuna ve bunun habis türüne "anthrax" (şarbon) denildiğine dikkat çekmiş, bu hastalığın teşhis ve tedavisi hakkında Kırbelyânî'nin gösterdiği başarıyı övmüştür (Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tıb ve'l-etıbbâ*, II, 30-33).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, III, 179-180; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, II, 250; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 366; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 176; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 23, 33; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 895; Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tıb ve'l-etıbbâ' fi'l-Endelüsi'l-İslâmiyye*, Beyrut 1988, II, 27-150; a.mif., "İbn Ferec el-Kırbelyânî el-Endelüsi ve kitâbühü fi'l-cirâhâti's-suğrâ", *el-Menâhil*, XXXIII, Rabat 1986, s. 28-54; H. P. J. Renaud, "Un chirurgien musulman du royaume de Grenada: Muhammad aš-Şafra", *Hespéris*, XX, Paris 1935, s. 1-20.

CEVAT İZGI

KIRÇOVA

Makedonya Cumhuriyeti'nde eski bir Osmanlı kaza merkezi.

Makedonca ve diğer Slav dillerinde Kiçevo adıyla anılır. Üsküp'ün 110 km. güneybatısında her tarafından ormanlık dağlarla çevrili verimli bir vadide kurulmuştur. Osmanlı yönetimi zamanında (1395-1912) nüfusun dörtte üçünü Türkçe konuşan müslümanlar oluşturmuyordu. Bu oran XX. yüzyılın başında % 40'a kadar gerilemişti. 1990'dan sonra Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Makedonya Cumhuriyeti, Ekim 1995'te Makedonya Meclisi'nin çıkardığı bir kanunla yeni belediyeler düzenlemesi yapmış ve Kırçova belediyesi küçülmüştür. Bugün burada % 26,12 Arnavutça konuşan müslümanla % 58,55 Makedon yaşamaktadır (Popovski –Panov, s. 63, 193). Oslomej'deki linyit maden ocağı günümüzdeki Kırçova ahalisinin gelir kaynağını teşkil etmektedir.

Kasaba kaynaklarda ilk olarak Kitsavis adıyla zikredilir. 1257-1259'da Sırp Kralığı tarafından işgal edildiyse de kısa sürede yeniden Bizans hâkimiyetine girdi. Sırp Kralı Milutin 1282 ve 1297'de Kırçova'yı tekrar aldı ve burası Osmanlılar'ın gelişine kadar Sırp Krallığı'nda kaldı. Sırp yönetiminin sonlarına doğru Pirlepe merkezli Kraljević Marko Prensiği'nin bir parçası idi. Eski Osmanlı kronikleri, bölgenin fethinin 1385'te Lala Şâhin Paşa ile olduğunu yazarsa da Slav kaynakları bunun 1395'te ve Marko'nun ölümünden sonra gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Marko uzun süre I. Murad ve I. Bayezid'e vassal olarak tâbi olmuştu.

Osmanlılar fethin arkasından Kırçova'daki kalede askerî bir garnizon kurdular ve bir grup sivil müslüman Türk'ü kasabaya yerleştirdiler. Ancak iskân siyaseti hıristiyan Sırp'lar ile kuzeybatıda hıristi-

yan Arnavutlar'ın yaşadığı köylere kadar uzanmadı. 1455 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Kırçova'da otuz müslüman, 145 hıristiyan hânenin bulunduğu kayıtlıdır (BA, TD, nr. 4). Daha sonraki asırda da kasaba gelişmemiş, ancak İslâmlaşma'nın oranı artmıştır. 927 (1521) tarihli tahrirlere göre mevcut 178 hânenin doksan beşini müslümanlar oluşturmaktaydı (BA, TD, nr. 367). Kasabada Fâtiş Sultan Mehmed'in yaptırdığı büyük cami daha sonra restore edilmiş olup halen ayakta durmakta ve bânisinin ismini taşımaktadır.

XVII. yüzyılda Kırçova kazasına bağlı köylerde yoğun bir İslâmlaşma meydana geldi. Bu süreç, Arnavutluğun yüksek yaylalarından getirtilip bölgeye yerleştirilen müslümanlar kadar Bektaşî dervişlerinin faaliyetleriyle de hız kazandı. Özellikle Makedonski Brod yakınlarındaki Hızır Baba Tekkesi, Kanûni Sultan Süleyman'ın saltanatının başlarında kurulmuş olup vergiden muaf tutulmuştur ve yolcular için bir sığınak vazifesi görmüştür. Halvetiye tarikatının Hayaî kolunun da burada faal olduğu XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Kırçova ile Zajas köyünde üç tekke kurdukları bilinmektedir. Kaza bölgesinin doğu kısmında ise hıristiyanlar çoğunluğu oluşturmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında ve XVII. yüzyılda bunlara ait birkaç yeni kilise inşa edilmiştir (Oraovec Manastırı 1595-1596; Kovac 1631; Trebinno 1644). Yüksek kaliteli fresklerle süslü Oraovec Manastırı'nın kitâbesinde III. Mehmed'in adı zikredilir.

1892 *Manastır Vilâyeti Salnâmesi*'ne göre Kırçova'da 600 müslüman ve 190 hıristiyan hâne bulunmaktaydı. Vasil Kančov da 1900 yılı için 675 müslüman, 200 hıristiyan hâne sayısını vermektedir. *Kâmusü'l-a'lâm*'da Kırçova'da beş cami, beş tekke, bir medrese, bir rüşdiye, bir ilkokul, bir saat kulesi, bir kilise ve dört

Kırçova'dan bir görünüş

KIRÇOVA

Bulgar / Makedon ilkokulu, 170 dükkân, yedi han, bir hamam ve on sekiz fırın bulunduğu yazılıdır.

Bölge 1912'de Sırp'ların eline geçti, fakat nüfus bir süre aynı yapıda devam etti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kırçova demiryolu ile Üsküp ve Manastır'a bağlandı, yeni kara yolları yapıldı, özellikle metalürji, orman ürünleri ve tekstil alanında yeni tesisler kuruldu. Nüfusu 1961'de 10.324 iken 1994'te 25.000'e çok yaklaştı (24.987). Çevresinde avcılık imkânları fazla olduğundan Kırçova av turizminin önemli bir merkezi durumuna geldi. Böylece hızlı bir büyüme yaşayan kasaba, yeni yapılanma ile İslâmî karakterini yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Ancak köylerde Hıristiyan nüfusun merkeze inmesiyle Müslüman nüfus giderek çoğunluğu oluşturdu. Osmanlılar tarafından XVII. yüzyıla kadar muhafaza edilen Bizans kalenin son kalıntıları II. Dünya Savaşı'ndan önce kaybolmuştur.

Eylül 1996'dan sonra yapılan yeni belediye düzenlemesine göre Kırçova Belediyesi'ne dahil olan iskân yerleri Kırçova kasabası ve Knežino, Raštani, Trapčin Dol, Osoj, Mamudovci ve Lazarevci köyleridir. Bugünkü Kırçova Belediyesi Zajas, Drugovo, Vraneštica ve Oslomej belediyeleriyle sınırlanmaktadır (Popovski – Panov, s. 193-195).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 4, 367; V. Kančov, *Makedonija, etnografija i statistika* (Sofia 1900), Sofia 1970, II, 555-559; K. N. Kostić, *Neki novi gradovi na Jugu*, Beograd 1922, s. 93; P. Jovanović, "Poreče", *Srpski etnografski zbornik naselja i poreklo stanovništva*, Beograd 1935, s. 243-335; T. Smiljančić, "Kičevija", a.e., s. 339-483; A. Stojanovski, "Pogled na ekonomsko-društvenite prilike vo Kičevskata nahija vo vtorata polovina na XV vek.", *Glasnik na Institutot za Nacionalna Istorija*, Skopje 1958, s. 115-158; a.m.f., *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV do XVII vek.*, Skopje 1981, s. 65-72; J. Trifunovski, *Kičevska kotlina*, Skopje 1968; V. Kravari, *Villes et villages de Macédoine occidentale*, Paris 1989, s. 279; N. Clayer, *Mystique, état et société: Les helvetis dans l'aire balkanique, de la fin du XVe siècle à nos jours* (ed. U. Haarmann), Leiden 1994; V. Popovski – M. Panov, "Kičevo", *Opštinite vo Republika Makedonija*, Skopje 1998, s. 56, 63, 193-195; M. Sokolovski, "Kičevkata nahije vo XVI-XVII vek", *Istorija*, sy. 2, Skopje 1971, s. 95-115; M. Dimovska-Čolović, "Graditelstvo nasledstvo na Kičevo", *Kulturno Nasledstvo*, XIV/15, Skopje 1987-88, s. 103-117; *Kāmūsü'l-a'lām*, V, 3610; B. Rusić, "Kičevija", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1962, V, 245-246; A. Urošević, "Kičevo", a.e., V, 246; V. Nedić, "Kvaljević Marko", a.e., V, 376-377; A. Apostolski, "Poreče", a.e., VI, 565-566.

MACHIEL KIEL

KIRGIZİSTAN

Orta Asya Türk cumhuriyetlerinden.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. EĞİTİM, KÜLTÜR ve SANAT

Kuzeyden Kazakistan, batıdan Özbekistan, güneyden Tacikistan, güneydoğu ve doğudan Çin'in Sincan-Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) ile çevrilidir. Resmî adı Kırgız Cumhuriyeti, resmî dili Kırgız Türkçesi olan ülkenin yüzölçümü 198.500 km², nüfusu 5.018.000 (2001 tah.), başşehri, özel yönetim statüsüne sahip 793.100 (2001 tah.) nüfuslu Bişkek (Frunze) ve ikinci büyük şehri Oş'tur (217.000). Çuy, Isık Göl, Oş, Talas, Celâlâbâd, Narin ve Batken adlı yedi idarî bölgeye (oblast) ayrılmıştır ve çok partili demokratik bir rejimle yönetilmektedir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Kırgızistan yeryüzündeki hemen tamamı dağlık ülkelerden biridir. Büyük bölümü Tien Şan (Tanrı dağları) sistemine dahil olan dağlar, aralarında yer alan tektonik depresyonlarla (çöküntü çukuru) birbirinden belirgin şekilde ayrılmış sıralar halinde uzanır. Güneyde "dünyanın çatısı" denilen Pamir kütesine ait dağlar bulunur. Bu dağların yükseltisi çok yerde 6000 metreyi aşar. Kırgızistan'ın en yüksek noktası Pobeda doruğudur (7439 m.). Dağların dorukları çok yerde buzullarla kaplıdır. Sadece batıda Fergana havzasının doğu ucu ile kuzeyde Bişkek'ten Kazakistan düzlüklerine doğru uzanan yöredeki yükseltisi 1000 metrenin altına düşen Kırgızistan için bu özelliklerinden ötürü "Asya'nın İsviçresi" benzetmesi yapılır. Deniz etkisinden uzak ve yüksek dağlarla çevrili olduğu için ülke topraklarında şiddetli bir kara iklimi hâkimdir; dolayısıyla yaz ile kış ve gündüz ile gece arasındaki

sıcaklık farkı çok belirgindir. Yağışlar azdır. Genellikle 250-350 mm. olan yıllık ortalama vadi tabanlarında 150-200 milimetreye kadar düşer; öte yandan dağların kuzey yamaçlarında yıllık yağış tutarı 800-900 milimetreye ulaşabilir. Özellikle dağlık alanlar yılın büyük bölümünde karla kaplıdır. Kara ikliminin hüküm sürdüğü Fergana havzası, Bişkek dolayları ve Isık Göl çevresiyle depresyon tabanlarının yaygın bitki örtüsü bozuktur. Dağların yağışlı yamaçlarının 2000-2300 m. yükseltiye kadar olan kesimlerinde genellikle ormanlar yer alır. Ancak ormanlar ülke yüzölçümünün sadece % 6'sını kaplar. Orman sınırının üzerinde yüksek dağ çayırları (alpin çayırlar) ve daha yukarılarda da çıplak kayalıklar, kar ve buzullarla kaplı alanlar bulunur. Kırgızistan akarsu ve göl bakımından zengin bir ülkedir. Akarsuların pek çoğu kısa ve coşkun akışlıdır. Yalnız dağlar arasındaki depresyonlara yerleşen akarsuların boyları nisbeten uzun, vadilerin tabanları aşağı kesimlerde geniş ve akışları sakinidir. Akarsuların hiçbirisi denize ulaşmaz. Bunların en önemlisi olan Narin nehri kaynaklarını Isık Göl'ün güneyindeki dağlardan alır ve batıya doğru akarak Özbekistan'da Siriderya'ya karışır; Kurbaş ve Tur nehirleri de Siriderya'nın kollarıdır. Diğer akarsulardan Kızılsu Amuderya'ya, Aksu Tarım nehrine ulaşır; Talas ve Çu ise Kazakistan çöllerinde yeraltına sızarak ve buharlaşarak kaybolur. Isık Göl'ün çevresindeki dağların kar ve buzullarından beslenen çok sayıda küçük akarsu da bu göle dökülür. Ülkedeki irili-ufaklı tektonik kökenli 3000 gölün en büyükleri Isık Göl, Sırı-Çelek, Çatır ve Song gölleridir.

Yoğunluğu 24/km² olan nüfus seksene yakın etnik grubun karışımından oluşmuştur. Etnik yapı, Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği dönemlerinde ülkenin en verimli topraklarına Ruslar'la Ukraynalılar ve Almanlar'ın yerleştirilmesi sonucu hız-

Kırgızistan